

„Germanizmusok” (Hegedűs Attila)

Az előadás első részében bemutatom, hogy a magyar nyelvtörténet-írásban a normatív köznyelv kialakulásáról szinte egyeduralkodó modell (Bárczi MNyÉletr. 288 és 326—7, Kiss—Pusztai 2003. 67), (mely szerint a változás iránya a nyelvjárási alapról kétféle továbbalakulást (irodalmi nyelv és nyelvjárás) mutat, majd az irodalmi nyelvből a normatív köznyelv jön létre, míg a nyelvjárás megmarad nyelvjárásnak, ill. a 20. században kialakulnak benne a regionális köznyelviség jelenségei) nem lehet kizárólagos, mert egy másik modell is melléállítható. E másik modell erősen számol kiindulásként a nyelvjárások mellett az ómagyar korban is meglévő csoportváltozatokkal, melyek az adott csoportban regionális különbség nélkül egységes terminológiát mutatnak (ilyen csoportok a jogi szaknyelv, a tolvajnyelv, a szitkozódások stb.). Így, elfogadva az uralkodó modellt, folyamatosan melléállítja a (lappangó) szleng elemeit, mely „a nyelv barbarizációja” (Jelisztratov 1998. 43) során egyre inkább átítatja a köznyelvet is.

Az előadás második részében a germanizmusokat ennek a folyamatnak a részeként tárgyaljuk: a 19. század második felének Pest-Budája majd Budapestje egy német szubsztrátumon (polgárságon) alapuló magyar nyelvűvé váló helyszín, melyet erőteljesen befolyásolnak a jiddis elemek is (főként a polgári beszéd elemeiben, a hírlapirodalomban, a kávéházi irodalomban). Kiindulva a germanizmus tágabb definíciójából (egy az egyben lefordíthatatlan német nyelvi sajátosság), megvizsgáljuk annak okát, hogy miért lett a germanizmus fő attribútuma az „idegenszerűség”, mely ellen a magyar nyelvet „védeni kell”. Miért nem lehetett hatásos az az ortológus érvelés, amely a magyar nyelv szellemére apellálva utasítja el a magyarba behatoló új elemeket. Miért mondanak csődöt a népnyelvre, a régiségre és a nagy írókra való hivatkozások ebben az érvelérendszerben (mert mindhárom esetben példát látunk az elfogadásra). Mi a szerepe a szemléleti azonosságnak az új szavak és kifejezések elfogadásában.

Az előadás harmadik részében bemutatjuk, hogy a német és magyar kifejezések vonzatváltásában meglévő eltérés nem jelent szerkezeti változást, ezért ezek a szerkezetek könnyen átvevődnek. Majd megvizsgáljuk, mi a helyzet a „terpeszkedő kifejezések” Funkzionsverb-alkalmazásával, jelent-e ez szerkezeti változást a magyar mondatszerkesztésben. Megvizsgálunk továbbá néhány olyan „germanizmust”, amelyről „ordít az idegenszerűség”, illetőleg olyat, amelyet bizonyosan használtak, de mára nem maradt fenn. Van-e olyan szerkezeti különbség a német és a magyar megfelelő között, amely miatt a magyar nyelvhasználók elutasíthatják ezeket a szerkezeteket?